

Od Sartorija do Merkurja

Začetki trgovine z železnino v okraju Radovljica

Kovači in kleparji Sartori v Radovljici. V Radovljici je bila v začetku 18. stoletja (zagotovo tudi prej) zelo znana družina Sartori. V eni veji so bili kleparji, v drugi kovači. Kovačiji se je reklo »Pr' Nacet«. Iz te družine je izviral Jožef Sartori (roj. 23. 02. 1791), ki se v virih omenja še kot kovač, njegov sin Gašper (roj. 01. 01. 1816) pa že kot ključavničar.

Trgovini z železnino v Radovljici in na Bledu. Najstarejši dokument, ki govori o kovinski industriji v Radovljici je spričevalo Janeza Sartorija z datumom 22. april 1867. Kot učitelj je podpisan ključavničarski mojster njegov stric (?), Franc Sartori. Klepar Janez Sartori se je rodil leta 1820, njegov sin (omenjen v spričevalu) prav tako Janez pa leta 15. 11. 1849.

Franc Sartori (roj. 02. 08. 1852) je podobno kot brat Janez v Radovljici odprl trgovino z železnino na Bledu.

Na Bledu je umrl 9. t. m. ključavničarski mojster Franc Sartori.

Slovenski narod, 14. 02. 1873

DAR je pregledal vse časopise Gorenjec in našel (zaenkrat) najstarejši oglas trgovine v Radovljici v letu 1900. Prej Gorenjec ni izhajal, zato je potrebno poiskati še kakšen zapis v drugih časopisih (ki niso lokalni kot Gorenjec ...).

Potomka Sartorijev v Radovljica, ga Mojca Sartori nam je (za skeniranje) posodila fotografijo trgovine Sartori na Bledu (prav tako še nekaj spričeval).

Spričevalo Janeza Sartorija, 1867 / Vir: arhiv družine Sartori

Trgovina z železnino Franc Sartori - Bled, ok. 1905
vir: arhiv družine Sartori

Prvi oglas, ki govori o trgovini z železnino v Radovljici, smo našli v časopisu Gorenjec leta 1900. Gre za Ivana Sartorija, ki je imel trgovino v Radovljici, na naslovu Mesto št. 36.

Ivan Sartori

ključarstvo in trgovina z železnim blagom
v Radovljici (Gorenjsko).

Tu se dobivajo vsake vrste **šivalni stroji** za šivilje, krojače, čevljarje, **slamoreznice** najboljših vrst po nizki ceni.

Vsak stroj se tukaj lahko poskusi in ogleda. Za vsak stroj se jamči eno leto.

Stroji dado se tudi na obroke.

214—5

Oglas Ivan Sartori, 1900
Vir: Gorenjec, 01. 12. 1900 (dLib)

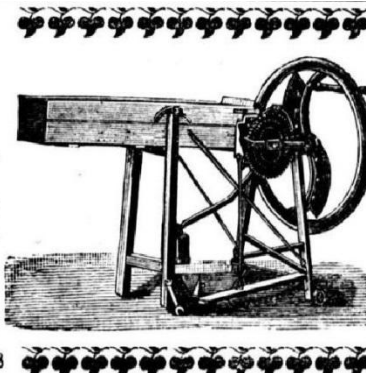
Janez Sartori

Radovljica (Gorenjsko)

Trgovina z železnino, šivalnimi in poljedelskimi stroji vsake vrste. Nagrobni križi, štedilniki za vzdati kakor tudi iz pločevine, železne ograje, kovanje za okna in vrata, vsake vrste stavbinske železnine

i. t. d.

201-8

Oglas Janez Sartori / Gorenjec, 1903

Sartori Janez je umrl 30. 06. 1923. Z ženo Franjo nista imela otrok. Ključavničarsko obrt je v Radovljici nadaljeval nečak Leopold Sartori (sin Franca Sartorija z Bleda), roj. 28. 07. 1901. S trgovino pa se ni ukvarjal.

Janez Sartori - trgovec z železnino
Vir: DAR (GD Radovljica)

Ključavničarska delavnica Sartori

Ključavničarska delavnica – kovačnica kadrov. Prejšnjo soboto popoldne so se v Radovljici v gostilni pri Kunstlju sestali nekdanji vajenci, ki so se pri mojstru Sartoriju izučili za ključavničarje. Srečanje je bilo najlepše priznanje mojstru, ki je z lepim odnosom do učencev v obrti ostal le-tem v lepem spominu.

Mojster Leopold Sartori je prevzel ključavničarsko delavnico v Radovljici po smrti strica leta 1923. Sam Sartori se je izučil 1917. leta doma pri očetu na Bledu.

V dobi od 1923. leta pa do danes se je pri Sartoriju izučilo 44 fantov ključavničarske obrti. V dolgi dobi 45 let dela se nobeden izmed vajencev ni ponesrečil pri delu, če sem ne štejemo razna manjše prakse.

Življenjska pot je nekdanje vajence peljala širom po Sloveniji in so se nastanili v Kopru, Ljubljani, Kočevju, Kranju, Lescah, Radovljici, na Jesenicah itn. Medtem ko mojster Sartori še vedno dela, je njegovih prvih šest vajencev že upokojenih. Nekateri med njimi so mojstri v Verigi Lesce, drugi so mojstri ali ključavničarji v Železarni, trije so direktorji, eden je vodja izobraževalnega centra, drugi so šoferji ali pa pri sorodnih poklicih. Zanimivo je ,da je samo eden izmed izučenih vajencev odprl samostojno ključavničarsko delavnico v Lescah. Osem nekdanjih vajencev je umrlo, dva pa sta v tujini.

Mojster Sartori je primer obrtnika, ki v svoji delavnici ni samo krivil pločevino, temveč je bila njegova delavnica tudi kovačnica kadrov. Sedanja službena mesta nekdanjih vajencev to trditev potrjujejo. Tako mojster kot vsi njegovi vajenci so vedno pripadali naprednim političnim strujam in zato nihče ni sodeloval z okupatorjem, bili pa so v partizanih ali pa preganjani. Tudi Sartori je bil nekaj časa zaprt v Begunjah, nato pa v izgnanstvu na prisilnem delu.

Še enkrat naj poudarim, da je bilo sobotno srečanje priznanje mojstru, ki je s človeškim odnosom vedno osvajal simpatije mladih fantov in jim pomagal doseči življenjski cilj. Sartorijevi učenci so bili vedno in povsod cenjeni kot dobri delavci, zato so vsi, brž ko so se izučili obrti, dobili dobro službo.

Nekdanji učenci so mojstru Sartoriju poklonili lepo umetniško sliko, nato pa jih je Slavko Vengar slikal.

Mojster Sartori bo še dve leti delal, nato pa bo odšel v zasluženi pokoj. / J. Vidic

Vir: Glas, 8. 5. 1968

Okrog 1925 - trgovino z železnino odpre Igo Zagorc

Po smrti Janeza Sartorija se je trgovina z železnino preselila v Zagorčevo hišo. Na to je med obema vojnama opozarjala velika tabla pri vhodu v stari del mesta. Najprej je svoji ponudbi (manufaktura, galanterija, špecerija in delikatesa) dodal železnino, porcelan in steklo, nato pa še barve in lake.

Leta 1933 je železnino prodajal tudi bolj znani trgovec Friderik Homann ...

Trgovina Igo Zagorec - železnina, porcelan, steklo, ok. 1925
Vir: DAR

Trgovina Igo Zagorc - železnina, porcelan, steklo, laki, barve, ok. 1930
Vir: MRO

Igo Zagorc - trgovec z železnino, 1933
Vir: DAR

Trgovina Friderik Homann, 1933
Vir: Sokolska spomenica

Leta 1934 so Homanovi odšli iz Radovljice, trgovino pa je prevzel Jože Koman, ki jo je nadgradil z trgovino z orodjem, železnino in porcelanom.

Železnina – špecerija – porcelan Koman Jože
Vir: posredovala Ana Mohorič

Logotip železnine Koman Jože, od. 1941
Vir: delcampe

Mihael Mrak (Žilhov Miha) je imel elektro delavnico v Bastlnovi hiši - danes prazno pritličje bivše mestne frizerije na samem vogalu hiše ob parku pred Bogatajem. Popravljaj je vse vrste električnih aparatov in tudi prodajal je dele (npr. špirale za »koharje«, izolacijske materiale itd).

Vir: napisal Franci Valant, p. d. Benč

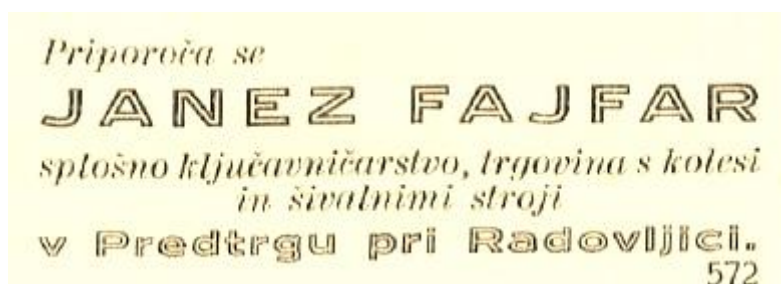
Oglas elektropodjetja Mihaela Mraka, 1943
Vir: Karawanken Bote (dLib)
Op.: Oglas ob selitvi v »Bastlnovo hiÙo«.

Leto 1948 - ukinitvev skoraj vseh privatnih trgovin

Mestno ključavničarstvo. V začetku leta 1947 je MLO sklenil, da prevzame ponujeno ključavničarsko delavnico Frančiške Fajfar za mesečno najemnino 3000 din. Mestno ključavničarstvo je 01. 03. 1948 pričelo z delom, 11. 03. 1949 pa je bilo registrirano. Izdelovali so štedilnike, ograje in opravljali popravila. Leta 1948 je bilo v podjetju zaposlenih 5 pomočnikov in vajencev, promet pa je znašal 467.000 din. Leta 1949 so ključavničarji ustvarili 29.000 din dobička, leta 1951 so ključavničarji v mestu imeli 1,414.590 din prometa in 217.200 din dobička.

Opomba: Frančiška Fajfar je bila samo lastnica ključavničarske delavnice v Predtrgu, ki jo je podedovala po možu Janezu. Sin Janez ml. je bil premlad, da bi prevzel delavnico in trgovino. MLO se je sicer odločil, da prevzame delavnico v Predtrgu, a delovanje na tej lokaciji je bilo zelo kratko, saj so se kmalu preselili v mesto - v Bastlovo hiÙo. Janez ml. je kasneje nadaljeval z družinsko tradicijo in odprl delavnico v Predtrgu. / [Napisal GL, po pričevanju Adija Finka.](#)

Oglas ključavničarstva in trgovine Fajfar, 1931
Vir: Gorenjska, 1931

Leto 1948: Obrtna zadruga – Železnina

Obrtna zadruga - železnina. 27. 4. 1948 je bil razglašen temeljni zakon o zasebnih trgovinah. Organizacijo trgovine odslej vodi država, ki odloča plan trgovske mreže.

Tedaj so OLO in KLO ukinili skoraj vse privatne trgovine oziroma niso dajali dovoljenja za nadaljnje opravljanje trgovske dejavnosti večini trgovin »ker niso v planu trgovske mreže« ali pa so jim dokazali razne prekrške. Slednjega so se v Radovljici manj posluževali - pri večini trgovcev so s prepričevanjem dosegli »lastne izjave« o prenosu trgovin v državni sektor (večina starih trgovcev je obdržala v njih službe in prejemale najemnino za lokale). Od 15. maja do 7. avgusta 1948 je potekal prevzem blaga privatnih trgovcev. V Komanovi hiši so tako ustanovili »Obrtno zadrugo - železnino«. / **Vir: Radovljica v letih po 2. svetovni vojni (avtorica Nada Holynski / Radovljiški zbornik 1992)**

Jože Koman - trgovina z železnino, 1945-47

Vir: DAR

Koman Jože, trgovec (roj. 1907- um. 1986)

Leto 1951 - KLO prevzame v upravljanje vse trgovine

Leta 1951 je bila nova reorganizacija trgovin in do 1. 12. 1951 so KLO morali prevzeti v upravljanje vse trgovine. Likvidirani so bili okrajni magazini in ustanovljena so bila manjša ali večja trgovska podjetja. Eden pomembnejših naslednikov Okrajnega magazina je bilo trgovsko podjetje na drobno in debelo v Lescah. / **Vir: Radovljica v letih po 2. svetovni vojni (avtorica Nada Holynski / Radovljiški zbornik 1992)**

Splošno ključavničarstvo Radovljica, ok. 1950

Vir: arhiv družine Kristan

Stojijo (od leve): 2. Drago Rozman, 3. Ciril Kristan, 4. Janez Markelj in 5. Peter Markelj. Čepijo (od leve): 1. Stanko Pogačnik, 2. (s Koritnega), 3. Poznkov z Brd in 4. Grden (njegov oče je bil šofer »na občini«, stanovali so pri Hiršman ...).

Lokacija: Bastlovo dvorišče, vhod zadaj.

Vir: arhiv družine Kristan / prepoznavna: Bohinec

Opomba: Ne vemo, kdaj je prišlo do prenosa zadruga iz Komanove hiše na bližnjo lokacijo, zato (za enkrat) samo ugibamo. Zagotovo pa vemo, da je imela novo odprta trgovina ime »Železnina Radovljica«.

Prvi direktor je bil Šolar (?) iz Ovsiš ali Podnarta (verjetno Komanova hiša), drugi Jože Bufoin (Železnina Radovljica), poslovodja pa Polde Božič (verjetno Merkur železnina). / Povedal Adi Fink (v oklepaju napisal LG).

Železnina Radovljica

»Železnina« Radovljica, 1952
Vir: Glas Gorenjske

Trgovsko podjetje »Železnina« v Radovljici je s prvim avgustom odprlo v bivši trgovini »Lerh« novo poslovalnico. Prejšnji lokal je bil za tolikšno množino različnih artiklov znatno premajhen, zato je bila postrežba zelo otežkočena.

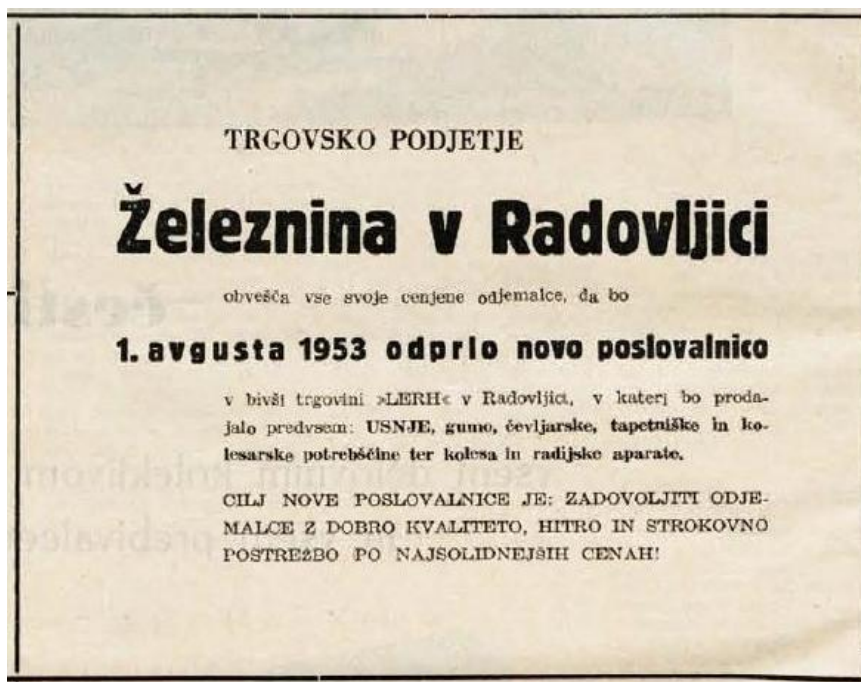
V novi poslovalnici, katero je podjetje primerno preuredilo, bodo prodajali usnje, gumo, čevljske, tapetniške in kolesarske potrebščine kakor tudi kolesa in radio aparate.

V starem lokalu pri »Komanu« pa bo ostala trgovina z železnino, steklom, porcelanom, kemikalijami, barvami in laki.

Vir: Glas Gorenjske, 8. 8. 1953

Glas Gorenjske, 1. 1. 1953

Glas Gorenjske, 1. 8. 1953

Glas Gorenjske, 1. 1. 1956

V središču Radovljice bodo kmalu odprli nove trgovske lokale,
Vir: Glas Gorenjske, 18. 6. 1960

Računalniška obdelava: Kopirnica Sodja

Želje specializirane trgovine / Razgovor v radovljiški »Železnini. Radovljica, 4. septembra – Včeraj so v novi poslovalnici »Elektromaterial« trgovskega podjetja »Železnina« postregli prvim kupcem.

Izrabili smo to priložnost za pomenek z direktorjem tega podjetja. »Želja, da bi imeli specializirane trgovine, je že stara – je povzel Anton Šolar in nadaljeval: »Elektro – Žirovnica« nam je odstopila lokal v svojem bloku (oprema nas je veljala okoli 800 tisoč dinarjev) in tako smo razbremenili trgovino v upravni zgradbi, kjer smo doslej prodajali vse od vijakov do televizorja. Mimogrede naj omenim, da bo »Elektro – Žirovnica« v sosednjih prostorih začel z elektro servisom, ki so ga Radovljičani pograšali.

Težave? – »Te so izražene v želji, da bi stregli kupcem v sodobnih, specializiranih prostornih trgovinah, saj so naše poslovalnice (7) v turističnih mestih – Radovljica, Bled. Samo primer: v naši poslovalnici na Bledu, v stavbi »Špecerije«, so zastopani vsi artikli naše prodajne dejavnosti. Pripomnim naj, da smo pripravljeni sodelovati pri gradnji bodočega potrošniškega centra na Bledu. Želje? Optimistične so! Če bi prišlo do nekakšne združitve z blejskim »Elektroservisom«, bi v tem lokalu bila specializirana trgovina z elektromaterialom. Razen tega pa bi radi v centru Bleda uredili prodajalno z gospodinjskimi potrebščinami ...«

In realizacija plana? – »Lani smo ustvarili – brez blejske poslovalnice – 388 milijonov dinarjev prometa, letošnji letni plan pa znaša 520 milijonov. Do danes, vključno z avgustom smo imeli 350 milijonov dinarjev prometa in mirno lahko rečem, da bo do konca leta dosežen.

Kaj pa ljudje največ kupujejo? – »Omejimo se na letošnjo prvo polletje: za 33 milijonov smo prodali samo motornih koles in mopedov (skupaj 151), dalje 143 koles, 119 radijskih in 21 televizijskih sprejemnikov in 48 hladilnikov ter za 32 milijonov raznega elektromateriala.

Občutno pa upada prodaja usnja, ki ga vedno bolj izpodrivajo umetne mase.« / S. Škrabar.

Vir: Glas, 5. 9. 1962

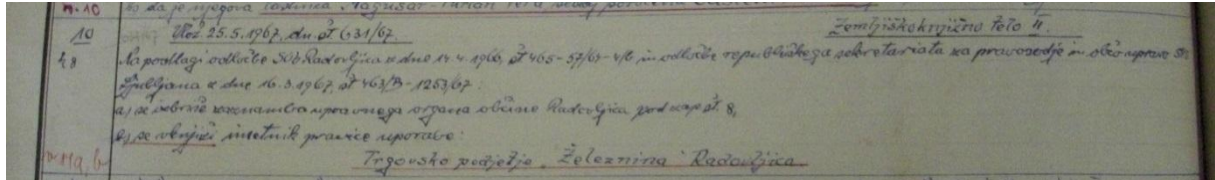

Sedma poslovalnica radovljiške »Železnine« (kjer prodajajo radio-aparate, televizorje, kuhalnike, skratka – elektromaterial), v kateri bodo nagradili stotega

kupca, ki bo plačal za kupljeno tisočaka. Še v tem tednu pa bodo verjetno v izložbi namestili televizijski sprejemnik, tako da bodo lahko Radovljičani na prostem ob večernih urah gledali razne televizijske prenose in igre.

Vir: Glas, 5. 9. 1962

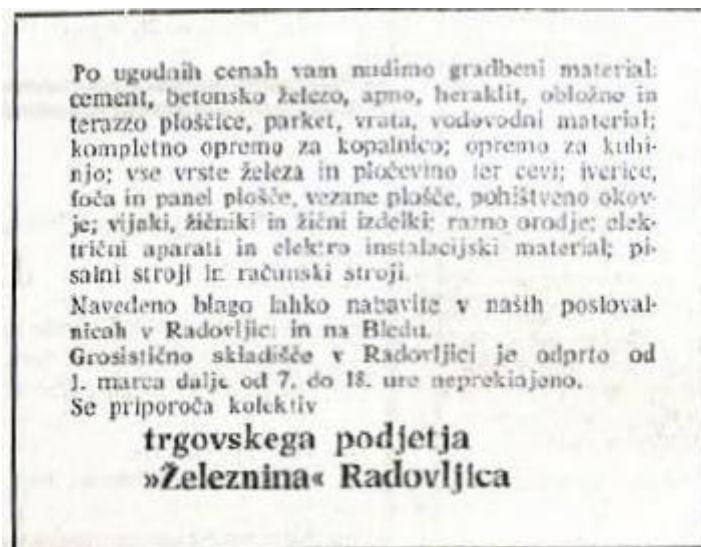
Vpisi v Zemljiški knjigi

Trgovsko podjetje »Železnina« Radovljica, 1967

Vir: Zemljiška knjiga Radovljica

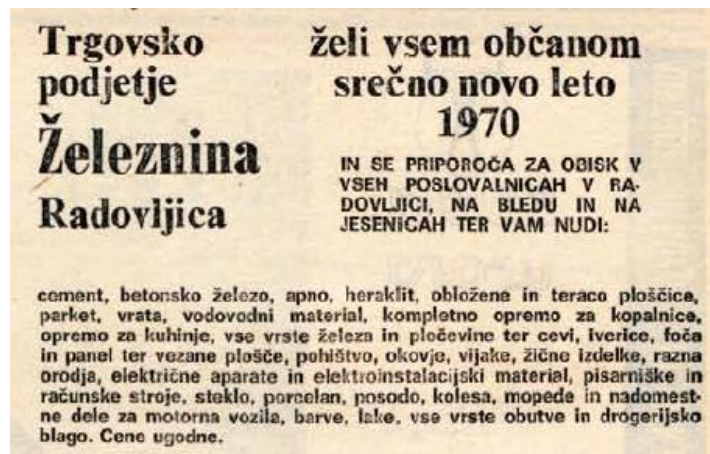
Op.: Lokacija - Linhartov trg 4 (danes Zlatarstvo Meglič)

Oglas trgovskega podjetja »Železnina« Radovljica

Vir: Glas, 25. 3. 1967

Op.: Oglas omenja otvoritev grosističnega skladišča v Radovljici!

**Zadnji oglas Železnine Radovljica
Vir: Glas, 27. 12. 1969**

.....

Leto 1970 - prihod Merkurja v Radovljico

V letih 1965-70 je Merkur (Kranj) intenzivno razvijal maloprodajo in kot vodilno podjetje na tem območju pripojil nekaj sorodnih podjetij. Med njimi je bila tudi Železnina Radovljica.

V Merkurjevih kronikah zasledimo: »S. 01. 01. 1970 je bilo na osnovi 22. 12. 1969 izvedenega referenduma in po sklepih DS (delavskih svetov) obeh podjetij, z dne 26. 12. 1969 pripojeno trgovsko podjetje Železnina Radovljica«, lokacija naproti Bastla (danes parkirišče).

Vir: Arhiv Merkur d. d. (posredoval Anže Voje)

Opomba (dopolnitev): Leta 1970 je Merkur odprl tudi trgovino v Lescah: »Merkur - kovina« Lesce. / [Vir: Radovljiški zbornik »Med Jelovico in Karavankami«](#)

Merkur in Železnina združena. V ponedeljek so se zaposleni v vele železnini Merkur Kranj in železnini Radovljica na referendumu odločili za združitev. V Merkurju je za združitev glasovalo 92 odstotkov, v Železnini pa 98 odstotkov zaposlenih. Do dejanske združitve bo prišlo 1. januarja, ko bo Železnina Radovljica začela poslovati kot samostojna poslovna enota podjetja Merkur Kranj. V obeh kolektivih so se odločili za združitev zaradi boljše preskrbe s tehničnim, kovinskim in gradbenim materialom na Gorenjskem. Vele železnina Merkur ima sedaj sedem trgovin v Ljubljani, sedem v škofjeloški občini, dve v Kranju, pet v Radovljici in po eno na Bledu ter na Jesenicah. Novo trgovina pa gradijo v Ljubljani in v Lescah. / A. Ž.

Vir: Glas, 27. 12. 1969

Požar v Merkurju. V torek, 5. januarja, ob 3.20 je izbruhnil požar v elektroposlovalnici Veleželeznine Merkur, poslovna enota Železnina v Radovljici. Škoda še ni ocenjena, je pa velika. Vzroke požara še raziskujejo. / Foto: F. Perdan
Vir: Glas, 6. 1. 1971

Požar v Merkurju. V torek, 5. januarja zgodaj zjutraj, so opazili v trgovini Železnina v Radovljici požar. Ogenj je zajel poslovalnico z električnim materialom, od tu pa se je po lesenem stropu začel širiti na poslovalnico z avtomobilskimi deli. Škode je za okoli 500.000 din. Ogenj je nastal, ker so v trgovini pustili prižgani reklamirani električni ogrevalni blazini.
Vir: Glas, 9. 1. 1971

V Radovljici grade novo trgovino Merkur. / Foto: B. Blenkuš
Vir: Glas, 10. 7. 1971

Merkur Radovljica (ob avtobusni postaji), od. 1980
Vir: DAR

Radovljica. Oglasili smo se v Merkurju nasproti avtobusne postaje, kjer pa razen nekaj parov smuči niso imeli ničesar. Radovljiški Merkur sicer slovi po solidni izbiri avtomobilskih delov in avtomobilske opreme, a smučarske opreme skorajda nimajo. Nimajo ne sani, ne drsalk in kar neverjetne so besede prodajalca, da v Radovljici enostavno ni drugi trgovine, ki bi prodajala športno zimsko opremo.

Vir: Glas, 25. 11. 1972; (anketa o ponudbi zimske športne opreme)

Interier Merkurja (pri AP), 1975
Vir: arhiv Merkur d. d.

Interier Merkurja (pri AP), 1975
Vir: arhiv Merkur d. d.

Merkur - Akustika, 1982
Vir: arhiv Merkur d. d.

Op.: Zagorčeva hiša, prej je bil tu Merkur – steklo, porcelan!

Zaposleni v Merkurju – akustika, 1982
Vir: arhiv Merkur d. d.

Zaposlene v Merkurju – akustika, 1982
Vir: arhiv Merkur d. d.

Merkur - Motor, 1989
Vir: arhiv Merkur d. d.

Merkur - Motor, 1989
Vir: arhiv Merkur d. d.

.....

Rušenje Merkurja-železnina. Stavbo Merkurja so porušili januarja 2003. Nadzornik pri rušenju objekta je bil Marko Markelj, izvajalec del Leopold Kraševac s. p. , projektno dokumentacijo pa je izdelal Marko Pangerc.

Podiranje Merkurja, januar 2003
Vir: foto/arhiv Marko Markelj (nadzornik rušenja)

Leta 2005 so v Radovljici začeli graditi trgovski center Merkur.

Vir: Gorenjska 2005 (izdal: Gorenjski glas)

Opomba: Zagotovo gre za gradnjo na lokaciji pred bencinsko črpalko!!!

Poskus seznama prvih trgovin z železnino v Radovljici (odprtja in zaprtja):

Trgovina z železnim blagom Sartori	pred 1900 - 1923
Trgovina z železnino Igo Zagorc	1925-1945
Trgovina z železnino Friderik Homan	ok. 1930
Železnina Jože Koman	1934-1947

Obrtna zadruga - železnina (v Komanovi hiši)	1948 - ok. 1950
Železnina Radovljica - steklo (v Komanovi hiši)	1956
Železnina Radovljica - usnje guma (Lerh)	1953
Železnina Radovljica (nasproti Bastla)	1962
Trgovsko podjetje Železnina (Magušar)	vsaj od 1967

Poskus seznama Merkurjevih trgovin v Radovljici (odprtja in zaprtja):

Merkur - elektromaterial, Radovljica (nasproti Bastla)	1970
Op.: Manjka lokacija ene poslovalnice (Magušar, Lerh, Zagorc?, Koman, vizavi Bastla)!	
Merkur - železnina, Radovljica (naproti postaje)	1971
Merkur - steklo, porcelan Radovljica (Zagorc)	pred 1975 (?)
Merkur - akustika Radovljica (Zagorc)	od 1982
Merkur - motor Radovljica (pod tržnico)	1989

Merkur - trgovski center Radovljica **2005** (začetek gradnje)

Op.: To so v bistvu poslovalnice PE Veleželeznina Radovljica, ki je bila del Merkurja.

.....

Delo z kovino in prodaja železnine ima pri nas bogato tradicijo. Od nekdanj je imela vsaka vas svojega kovača. Iz tega poklica so se kasneje razvili ključavničarji, sredi 19. stoletja pa se pojavijo prvi prodajalci železnine. Ti so kasneje prodajali vse – od ključev, kuhalnic ... do koles in štedilnikov.

Vse do druge svetovne vojne so bile to privatne obrtniške delavnice in trgovine. Po vojni se z uvedbo družbene lastnine (prej krutega prevzema vseh malih tvrdk) v Radovljici najprej pojavi Železnina, ki jo kasneje povsem prevzame Merkur. Danes se v Merkurju prodaja vse; tako najdemo vrtnarske, glasbene, gradbene ... oddelke.

.....

Pripravil Goran Lavrenčak - DAR

Prvič objavljeno: 30. 11. 2016

Naš naslov (prosimo za dopolnitve, predvsem slikovnega gradiva).

goran.lavrencak@gmail.com